

Vypracoval: Matyáš R.

Pamětník: 54letý muž, původem z Rakovníka, vysokoškolské vzdělání (PhDr.), povoláním: historik, bydliště Praha 1

Co se ti vybaví, když se řekne „normalizace“?

Když se řekne „normalizace“, tak se mi vybaví období, které nastalo v Československu po sovětské invazi v roce 1968. Jde o dobu, v níž tehdejší socialistický režim reagoval na to, co se před rokem 1968 stalo a co už se nikdy poté nemělo stát.

Když jsi byl v mém věku, tak byla normalizace na samém začátku. Jak jsi tehdy ten vývoj vnímal?

Jde tedy o dobu, kdy jsem byl na začátku nebo v první polovině mého studia na gymnáziu. Samozřejmě, na jednu stranu jsem to vnímal jako student, který má studijní povinnosti, starosti, radosti, ale na druhou stranu už jsem taky vnímal, že kvůli tomuto období a státnímu politickému systému jsou v mnohém omezeny práva, možnosti, které měli stejně staří studenti na školách v západní cizině, s nimiž s některými jsem měl, byť samozřejmě ve velmi omezené míře, styky. Čili cítil jsem, že náš život, který se nám tady rozbíhá, je tou dobou velmi poznamenán.

Jak tuto dobu vnímala tvoje rodina? Stejně jako ty, nebo jinak?

Já jsem doma cítil, ale to už bylo samozřejmě v letech předtím, že o některých věcech se nemluví, že se o nich nemluví třeba proto, abych o nich já potom nemluvil dál. Zkrátka byly určité obavy, že bychom mohli být postiženi za to, že se budeme na veřejnosti k některým věcem vyjadřovat, čili cítil jsem, že určité věci jsou tabu, byť se o nich skrytě mluvilo, poslouchaly se zakázané rozhlasové stanice, samozřejmě také v omezené míře, ne pravidelně, zkrátka ten běžný život tím byl poznamenán.

Takže Svobodná Evropa se u vás poslouchala.

Hlas Ameriky, Svobodná Evropa, podle možností, bylo to samozřejmě hodně rušené, čili někdy to šlo, někdy nešlo, ale vím, že hlavně s tatínkem jsem večer tyto stanice dost často poslouchal. Pochopitelně proto, že jsem se o politiku stále častěji zajímal právě v důsledku toho, jak jsem jako mladý člověk cítil, kam že se vlastně ubírám životem.

Vím, že tvůj bratr sympatizoval s komunistickou stranou. Mohl bys k tomu něco říct?

Můj bratr se stal členem Komunistické strany Československa. O pohnutkách a podrobnostech, jak k tomu přišel, těžko můžu něco říct, protože ani o tom se nějak podrobně nemluvilo. Já sám jsem byl ve věku, kdy jsem s ním v tomto nesouhlasil a zřejmě se to stalo nějak tak, že on byl nejdříve v učení, potom na střední škole, a zkrátka ta doba a to kým byl ovlivňován na té škole se u něj projevovalo tímto způsobem, tak jako bohužel u mnoha jiných.

Cítil jsi velký rozdíl mezi obdobím před rokem šedesát devět, nebo ne až tak velký?

Mně před rokem 68 bylo méně než 11, čili to je doba, kdy přeci jenom jako dítě tuhle dobu až tak moc necítím. Moji rodiče pracovali, dá se říct, jako dělníci, čili nějaké styky s lidmi v západní cizině neměli. Žil jsem na malém městě, samozřejmě moje informace byly omezené, ale sám si vzpomínám, jak jsem už vlastně v tom roce 68 tu invazi vnímal jako něco velice nespravedlivého, špatného, protože samozřejmě při tom uvolnění v posledních letech před invazí u nás vycházely noviny, kde se vlastně otevřeně psalo o věcech. Některé časopisy psaly velice otevřeně, vzpomínám si třeba jako Mladý svět, který jsme kupovali a kde tak všeobecně na nás ta doba dýchala jako něco co povede k uvolnění, něco co bude tak nějak radostnější, příjemnější, než to co bylo předtím, a že ta rána, která přišla v srpnu 68, už vlastně v tom věku, v němž jsem byl, pro mě znamenala veliký zklamání, hrozbu a obavu z toho, co bude, a hlavně křivdu. To jsme cítili už v tomhle věku velmi silně.

Takže jsi často myslel na to, jaké by to bylo, kdyby byla demokracie a štvalo tě co se děje?

No tak pochopitelně štvalo mě to. Já můžu říct, že tím, že sem byl na malém městě, tak ty informace byly omezené, na druhou stranu paradoxně došlo k tomu, že v Rakovníku na gymnáziu, kde jsem studoval, tak tam byli tak říkajíc uklizeni někteří profesori třeba z Prahy, nebo z některých větších měst, kde byli nežádoucí, že by „nakazili“ studenty, takže je vlastně odsunuli na malé město. Samozřejmě to dělali tak nějak skrytě a taky se obávali následků, ale přesto byly situace, kdy před námi byli velice otevření, podnikali jsme různé výlety, trávili jsme víkendy na školní chatě. Byly prostě situace, i při výuce musím říct, kdy byli velice otevření a prostě riskovali, jak jsem si zpětně uvědomil, a vím že to pro nás, pro nás, kteří jsme to samozřejmě chtěli vnímat, ne pro všechny, bylo velkou morální vzpruhou, že jsme prostě cítili, že tady jakoby jsou dva paralelní světy. Jeden ten oficiální, z kterého jsme měli obavu a který pro nás znamenal hrozbu, ta omezení o nichž jsem mluvil, ale že na druhou stranu existuje jakési paralelní vnímání, které pro nás představovalo určitou naději, kontakt s jiným světem, poznání a vědomí toho, že vlastně to, co se tady děje, ta celková společenská situace, která tady je, není samozřejmá.

Ty už jsi nakouzl téma, který jsem s tebou chtěl probrat. Takže bavil ses o tom se spolužáky, nebo spíš ne? A mluvil jsi vůbec o politice na veřejnosti?

Na veřejnosti se o politice moc nemluvalo, protože samozřejmě na jednu stranu byl na nás vyvíjen velký tlak, abychom všichni byli v Socialistickém svazu mládeže, což jsme vlastně formálně všichni byli. Na druhou stranu, jak říkám, byla určitá druhá cesta, kde k nám ty informace doléhali, ale nebavili jsme se o nich otevřeně. Nebylo to téma, o němž by bylo možno se bavit ve škole. Bylo dusno, bylo cítěno, že je to nežádoucí, většina učitelů se bála a tohle téma vůbec neotvírala, ale jak jsem říkal, byli mezi nimi jednotlivci, a ti měli pro nás veliký význam, kteří svými, ať už jednotlivými činy nebo určitými reakcemi na některé věci, které se zrovna aktuálně udály, anebo tak

nějak prostě v malém kolektivu...říkám, jezdili jsem na různé výlety, pobyty, kde nám za určitých situací i s takovým určitým rizikem pro sebe něco řekli, něco naznačili a my jsme jim za to byli velice vděční, protože v těch rodinách se o tom přeci jenom mluvilo omezeně, ale zároveň jsme věděli, že mezi námi jsou spolužáci, a to určitě taky mělo vliv na stav toho kolektivu, což byli vlastně spolužáci z těch takzvaných kovaných rodin, jejichž rodiče byli nějakí funkcionáři ve straně, nebo byli na nějakých ředitelských místech atd. Tak to samozřejmě byli lidi, o nichž se vědělo, že jsou oddáni tomu režimu, že jsou prominenti toho režimu, čili s nimi nebylo možné se o těch věcech bavit a z nichž naopak byl strach, že by mohli na někoho něco říct. Čili tato věc ten kolektiv studentů docela silně rozdělovala a pokud jsme v té třídě, kde nás bylo 36 na gymnáziu, měli nějaký kolektiv, tak ten stav toho kolektivu, jakési tříštění, dělení bylo způsobeno i tímto.

A stalo se ti někdy, že bys řekl něco, čeho bys pak litoval, co způsobilo nějaký malér?

Tak řeknu otevřeně, že jsem nebyl žádný revolucionář, protože jsem žil v takovém, jaksi neustále silnějším nebo slabším upozorňování rodičů: „Tohle neříkej!“ „Tohle nedělej!“ „Víš, co by si tím způsobil, zkazil by sis tím život. Nám bys způsobil určitý situace.“ Čili vím, že mě rodiče víceméně nabádali, abych se držel stranou a nevystupoval jsem nijak aktivně, na druhou stranu k věku, o němž se bavíme, přísluší určitá taková radikálnost, nedostatek zkušeností, nerozum ve smyslu, že člověk není schopen dohlédnout všech důsledků svých činů. Čili vím, že se mi někdy podařilo něco takového říct, jako ze zloby, ze vzteku, ale byly to spíš jednotlivé věci, jichž se nikdo, kdo by mně chtěl škodit, nechopil v tom smyslu, že by to pro mě mělo nějaké následky. Do takové věci jsem se pak vlastně zapletl až na vysoké škole, ale i tam to naštěstí dopadlo dobře ve smyslu, že mě nevyhodili ze školy, byť nám to hrozilo velmi silně.

O co přesně šlo?

Tam šlo v podstatě o z dnešního pohledu nevinnou věc, že nás jako bujaré studenty zachytila policie v ulicích večerního Brna, jak zpíváme Krylovy písně. Šli za námi tajně až na studentské koleje, kde nás chytli, identifikovali a podali o tom hlášení na vedení fakulty na rektorát, a byli jsme pak před kárnou komisí, kde se vyšetřovalo, co jsme vlastně udělali, jaký to mělo tzv. společenský dopad, a zase teprve s určitým odstupem doby jsem pochopil, že to, že jsme nebyli vyhozeni ze školy, že nám to tedy bezprostředně hrozilo, bylo díky určité snaze či pochopení některých profesorů, a překvapivě můžu říct, že to byli i profesori, kteří měli nějaké to politické postavení, od nichž bych to nečekal, že se nás zastanou. A oni se nás přesto zastali, a dokázali to, že jsme z té školy nevyhlíželi. Těžko zase říct, proč to udělali, jestli to neudělali proto, že sami nechtěli, aby to vrhalo špatné světlo na tu školu, že se tam taková věc řešila. Je možné, že toto bylo jejich hlavní motivací. Ne to, že nám chtěli pomoci, ale že chtěli pomoci spíš sobě. Ale ať to bylo jakkoliv, můžu říct, že jsem tuto zkušenost udělal a moji rodiče se o tom ani nedozvěděli. Bylo by to pro ně asi velice složitý, hlavně kdyby nás z té školy vyhodili. Čili nevyhodili nás, ustáli jsme to, ale tam jsem velice zblízka

poznal absurditu té situace, za co oni lidem dokázali zničit život, spousta lidí se na školy nedostala vůbec kvůli svému tzv. kádrovému profilu, ale i ti, kteří se tam dostali, byli vlastně neustále pod drobnohledem, byli sledovaní a neustále jim hrozilo vyhození za nějaký naprosto absurdní skutek, který dneska, když se o něm bavíme, neznamená vůbec nic. Tak tehdy to byla věc, která dokázala zkazit člověku celý život.

Když už jsi nakouzl kádrovej profil, tys ho měl asi celkem dobrej, když jsi byl z dělnický rodiny, vid'?

To je další paradox té doby, že samozřejmě jak známo děti tzv. dělnických rodičů měly lepší předpoklady, zas ovšem teoreticky, dostat se na vysokou školu. Ale já třeba z toho malého města vím, že to zas tak úplně nefungovalo, že kromě toho tak jaksi objektivně daného profilu pochopitelně fungovaly různé protekce a další faktory. Když si to někdo tak říkájíc uměl zařídít, tak se prostě na tu školu dostal a někomu ten dělnický původ nebyl vůbec k ničemu.

Když se ještě vrátím zpátky k době, řekněme, puberty, účastnil ses spartakiád, prvomájových průvodů apod.?

Tak to je další takové téma. Správně víš, že tyto dvě věci byly také produktem té doby, že to byla vlastně věc, kterou ten režim navenek prezentoval, jak s ním lidi souzní, jak jsou šťastni, snažili se předstírat, že jde o spontánní projevy loajality a radosti života v tom systému. Skutečnost byla samozřejmě úplně jiná. Pokud jde o spartakiádu, spartakiády se konaly periodicky, myslím, po čtyřech letech, takže já jsem se zúčastnil nějaké té okresní úrovně, když jsem byl jako malé dítě, někdy nějaká čtvrtá nebo šestá třída. Jako dítě jsem to nevnímal jinak, než jak krásně všichni cvičíme v bílých tričkách a červených trenýrkách a politicky jsme to vůbec nehodnotili. Pak když přibývala doba, přicházely další a další spartakiády, tak pak jsem to samozřejmě už cítil jinak. Všechny školy usilovaly o to, aby se právě ony dostaly do té pražské nejvyšší spartakiády, toho vrcholného představení. Víím, že když jsem byl na gymnáziu, tak se taky připravovala jedna spartakiáda. Že se tomu prakticky zasvětila téměř celá tělesná výchova, že se nedělalo nic jiného, než že se neustále nacvičovala spartakiáda. A mně se tehdy podařila taková shodou okolností výborná věc, že jsem vlastně nenacvičoval tuto spartakiádu, protože jsem zrovna trpěl nějakou takovou neuchopitelnou vyrážkou. Čili měl jsem od lékaře potvrzení, že nesmím cvičit a spartakiádu jsem trávil tak, že jsem pouštěl a vypínal magnetofon svým spolužákům, kteří cvičili. Tak jsem to přežil docela dobře. Pokud jde o první máj, tak taky. My jsem na ten první máj skutečně museli chodit, kontrolovalo se to, hlídalo se to, a zase záleželo na tom, jak se k tomu stavěla škola a naši konkrétní pedagogové. To, co člověk morálně nejlíp ještě snesl, bylo, že se nějak šlo v tom průvodu v nějakých zadních řadách a za nejbližší ulicí se uteklo, že se šlo na sraz a pak člověk někde zmizel. Takže škola si odškrtla, že tam jsme, ale potom jsme zmizeli s klukama nebo s holkama někde, že jsme sami měli pocit, že jsme udělali nějaký hrdinský čin. Ale bylo to

jenom s těmi, se kterými se takto dalo přemýšlet. Horší už to bylo, když si vymysleli, že zrovna já ponesu nějaký transparent, nějaký, na němž bylo něco, s čím člověk samozřejmě nesouhlasil, což bylo skoro všechno, nebo nějakou standartu, třeba sovětský prapor. Tak to už bylo hrozný. To vím, že jsme se vždycky dohadovali, jak to udělat, aby se to zrovna konkrétně člověka netýkalo. To bylo docela nepříjemný to defilé před tribunou těch okresních papalášů. A velmi dobře si vzpomínám, a to byl docela traumatizující zážitek, že jsme takhle s mým spolužákem na vysoké škole taky musel na ten sraz. Kdo nepřišel, tak mu hrozilo skutečně vyhození ze školy, takže jsme se dostavili na sraz, jakoby jsme vyšli do toho průvodu, ale na prvním rohu jsme se pokusili utéct, a najednou se objevili dva pánové v pověstných kožených kabátech, chytli nás, identifikovali, pohrozili nám nejhoršími sankcemi a doslova nás narvali zase zpátky do toho průvodu. To pro nás bylo hrozně frustrující, ponižující, takže když jsme potom utekli zase za dalším rohem, a to už nás nechytli, šli jsme se spolu opít, abychom se nějakým způsobem psychicky očistili, protože to bylo opravdu velmi nepříjemný.

Ty vlastně pocházíš z chmelařského kraje a tehdy byly častý chmelový brigády. Tak jak to vlastně bylo? Jak to probíhalo?

Tak to je zase jeden z paradoxů té doby. Ano, já jsem z chmelařského kraje, bavíme se tedy o době gymnázia, tak já jsem musel pravidelně nejenom na brambory, ale musel jsem nejdřív zavádět chmel, drátkovat, to se dělá na jaře, a potom jsme chodili na sklizeň, na to česání chmele. To, o čem se tedy ví víc a na co i třeba studenti z Prahy jezdili. Tak my jsme to paradoxně vnímali dvěma způsoby. První byl ten veskrze negativní, čili to, že pro nás prakticky dvacátým, dvaadvacátým, nebo třidvacátým srpnem končily prázdniny, a my jsme skutečně povinně museli narukovat, když použiji vojenský termín, do své školy, a pak nás odvezli. My jsme jezdili pravidelně do jedné vesnice, kde jsme potom trávili zhruba tak 14 dní, kde jsme buď ručně nebo strojově, to zas podle toho kolik nám bylo let nebo co bylo potřeba, vlastně povinně za zanedbatelný peníz museli česat ten chmel a prázdniny pro nás skončily. Paradoxem bylo, že přes to přes všechno to pro nás byly jakési zážitky, na které jsme se i těšili, protože jsme se tam sešli jako parta, podmínky pobytu byly poměrně nevázané a zase s pochopením těch našich některých kantorů, kteří byli ti tzv. lepší, jak jsem říkal na začátku. Ti nám dopřávali volnost, že jsme chodili na pivo a večer jsme si užívali nějakou legraci, a tak jsme se sblížili, že paradoxně vlastně i ten chmel pro nás měl určité kladné stránky, na které člověk i potom dokáže celý život vzpomínat. Ale pochopitelně ta povinnost a takové to zjevné vykořisťování studentů tehdejšími jézédáky bylo vnímaný především jako zvlé režimu.

Dostal ses tehdy nějak k hudbě a kultuře ze západu? A jakým způsobem? Chodils na koncerty, na kterých se hrála jinak zakázaná hudba?

Tak ty víš, že já nejsem hudebně zrovna výjimečný člověk, ale uvedl bych několik věcí. Když jsem

chodil na gymnázium a byl jsem v tvém věku, tak jsem se pochopitelně zajímal o to, co bylo moderní. V popředí stál bigbít a rock'n'roll. Jednak tu byli lidi, kteří se snažili tuto hudbu i přes všechny problémy hrát živě, ale tak to nebylo úplně tak jednoduché. Takové koncerty bývaly rušeny a ani se třeba neuskutečnily. Takže si vzpomínám, že jsme si tohle období prožívali tím, že jsme chodili ke kamarádům, nebo jsme měli takové skupinky kamarádů, kamarádek, kteří třeba měli sourozence někde v zahraničí na Západě. Ti jim posílali pásky, takže u nich jsme si to pouštěli. Tak to byl takový ten kontakt s tím. Samozřejmě že toho nebylo asi tolik, jako měli možnost někteří kamarádi v Praze. U nás to byl zejména Olympic a podobné a ze zahraniční hudby asi víš o jaký skupiny šlo. Takže takovéhle desky jsme poslouchávali. To co jsme chodili my tancovat na ty takzvané čaje, tak tam se hrálo něco trochu jiného. Já když sem chodil na gympl a na vysokou školu, tak to byly 70. a samotný začátek 80. let, čili právě ta normalizace, takže tam jsme chodili v Brně na Provázek a na takovéhle skupiny těchto divadelníků, kteří se snažili o něco jiného, nového, no a vím, že na co nejvíc vzpomínám, kde jsme měli největší kontakt, tak to bylo, že jsme chodili buď na živé koncerty těch tzv. folkařů, jako byl Hutka, Lutka, Marsillias apod. z nichž někteří potom museli ukončit svoji činnost a odejít. Žejo Jardu Hutku znáš nejlíp. Tak jsme pak aspoň chodili na ty tzv. antidiskotéky Jiřího Černého. Jiří Černý je do dneška známý hudební kritik. Ten dělal to, že ve studentských klubech pouštěl a komentoval hudbu těchto zpěváků. Víam, že na to chodila spousta lidí a že v tom ti studenti cítili určitý kontakt s něčím jiným, co bylo zakázané a čím si tak kompenzovali tíži toho období, kterou cítili.

Ty jsi zmínil nějaké “čaje”. Co si pod tím mám představit?

Tak čaje nebylo nic jiného, než že jako ty chodiš do tanečních, tak my jsme samozřejmě taky chodili do tanečních, ale krom toho jsme ještě chodili na různé zábavy. Buď v tom malém městě kde jsem žil, anebo jsme jezdili po okolních vesnicích, kde hrály takové ty místní skupiny. To co ty by jsi dneska vůbec nechtěl poslouchat nebo by si se tomu strašně smál, tak my jsme při tom tehdy nějakým způsobem trsali. Ale šlo prostě o to, že jsme se jako mladý lidi bavili a chtěli jsme tancovat kluci s holkama. Ale to je samozřejmě něco jiného, to se netýká toho hlavního tématu o němž je řeč.

Tak teď bych rád trochu popošel dál a zeptal se tě na pár věcí obecně. Jak to bylo třeba s frontami v obchodech?

Pro lidi tvého věku, kteří to nezažili je to něco nepředstavitelného, ale šlo prostě o to, že spousta dnes naprosto běžného zboží byla tzv. úzký profil a koupit se to dalo jenom “pod pultem” nebo vůbec. Některé věci nebyly vůbec dostupné jiným způsobem, a to byl další z neuvěřitelných paradoxů toho systému, než tak, že se daly koupit v tzv. Tuzexu, což byly speciální prodejny, kterých bylo několik po republice, kam se dováželo, samozřejmě jenom ve velmi omezené míře, cizí zboží a koupit se dalo jenom tak, že si člověk sehnal tzv. bony. To bylo tak, že si člověk sehnal

takový jakýsi druh valut nebo poukázek, které se různě prodávaly pod rukou, samozřejmě různí ti keřasové za přemrštěné sumy. Ale když chtěl někdo sehnat třeba pravé džíny, tak si musel opatřit, vlastně na černo koupit, ty bony. Ale ani to nebylo zárukou, že potom ty džíny sežene, protože musel vědět, kdy ty džíny budou, kdy bude jeho velikost, musel prostě všemi možnými způsoby zjišťovat, kdy to zboží přijde. Ale týkalo se to naprosto běžných věcí. Jako třeba když se zaměřím na oblast ovoce, tak si představ, že když si přišel do obchodu se zeleninou, tak tam běžně byly třeba jablka. Zase paradoxně třeba lepší jablka než dnes, že to byly česká jablka, která sice nevypadala dobře, ale byla docela dobrá, kdežto dneska sou tam ta krásná, ale někde z Holandska, která nemají chuť. Takže je to složitější. Ale nebyly tam běžně banány, pomeranče, z citrusových plodů vlastně jenom citróny a to si taky myslím, že ne vždycky. Takže když někdo chtěl něco z těchto věcí, které se dováží, tak to vůbec nebylo. To bylo jenom mimo sezónu a zas jenom vybraně. Oni dokonce komunisti i skrze tyhle věci dokázali prosazovat svůj vliv, že oni třeba pomeranče, nebo takové ty věci co pokládali za lepší, v poněkud větším množství dovezli jenom před Vánoci, nebo před nějakými svátky. Aby se lidi takříkajíc poměli, tak to pro ně přivezli na ty svátky. Ten režim všeobecně trpěl nedostatkem valut. Oni je potřebovali pro sebe a prostě ten stát nefungoval tak, aby tady těch valut bylo dost. Za něco ale koupili i pro lidi a když toho jakoby bylo víc, tak to bylo skutečně stání ve frontách, až ty banány přivezou a oni je pak nepřivezli. Třeba i maso. Tehdy když si někdo řekl, že bude mít v neděli řízky, tak to nebylo, že si je šel koupit. To musela maminka přes známou řeznici se zeptat a ta jí řekla: “Paní bude to tehdy a tehdy ve čtyři hodiny, přijďte si stoupnout do fronty.“ V lepším případě jí kus toho masa schovala pod pultem. Zkrátka šlo o to, že ten režim uměle i tím nedostatkem těchto běžných věcí ovládal lidi, protože lidi vybíjeli svoji energii, svoji aktivitu v tom, aby sháněli i takovéhle naprosto obyčejné věci a o to méně jim potom zbylo na to, starat se o politické problémy nebo o jiné věci o nichž se nechtělo, aby se lidi starali.

Jak to bylo s cestováním? Já vlastně vím, žes byl v 80. letech v Anglii, tak jak to aspoň stručně bylo?

Tak cestovat se nesmělo. Cestovat jsme mohli po vlastech českých, pak se mohlo do východního Německa, Maďarska, Rumunska, Bulharska, ale já jsem vlastně nikde s rodiči nebyl v těchto zemích, protože to taky stálo nějaké peníze a úplně poprvé kdy se mně podařilo vyjet na západ, poněkud zase paradoxně, bylo v roce 80, když už jsem byl na vysoký škole, kde nás jako partu studentů napadlo, že bychom rádi jeli do Anglie na jeden archeologický výzkum, na který měl v té době jeden z nás nějak kontakt, takže oni nás tam pozvali. No ale došlo k tomu, že když se tehdy za tohoto systému jelo do ciziny, tak to nebylo jako dneska, že si člověk vzal pas a peníze, které si někde koupil, ale musely mu to politické orgány schválit. To schvalování probíhalo složitě, na základě fyzlování, kádrování člověka, pustili jenom toho koho chtěli, musel dostat nejenom toto povolení, ale taky ještě tzv. devizový příslib, čili že mu uvolnili z těch svých rezerv nějaké peníze.

Že na den dostal, nebo že si mohl koupit nějaké ty cizí peníze. Bylo to strašně složité a zase zdroj určité korupce, protože se všelijak sháněli známí, shánělo se, jestli je to vůbec možné, byly různé snahy přes známé dosáhnout toho, aby se člověk toho povolení dočkal atd. No mně v tom roce 80 se paradoxně podařilo, že z těch asi pěti nebo šesti, kteří jsme měli do té Anglie jet, jsem nakonec jel sám, protože ti ostatní právě ten devizový příslib nedostali a já jsem ho dostal jenom díky tomu, že moje maminka byla kolegyní manželky ředitele banky, který mi z nějakých důvodů na základě toho přemlouvání potom ty peníze dal. A potom to prošlo i nějak politicky. Víím, že se na mě chodili ptát do školy a rodičů, protože oni žili samozřejmě ve velkém strachu, aby člověk nezůstal na západě, protože to oni nechtěli žejo. A když už někoho pustili, tak chtěli mít maximální záruky, že se ten člověk domů vrátí.

A měl si ještě nějaké jiné problémy s “tajnýma”, než které si už dřív zmiňoval?

Tak já sem jiné problémy neměl. Na studiích byly na tom malém městě nějaká drobná nedorozumění, ale tak to se nedá pokládat za žádnou disidentskou činnost. Na té vysoké škole jsem to říkal, no a pak jsem do převratu pracoval pár let v praxi. Já jsem se v 81. oženil, měli jsme dítě, takže jsme žili takovým životem dennodenního starání se. Tvoje maminka pracovala jako učitelka ve školce a i tam to bylo dost hlídané. I ona chtěla jet na západ, ale nepustili ji s tím, že není žádoucí, aby učitelé opouštěli republiku, čili měli jsme spíš tyhle problémy, že jsme v sobě dusili dopady toho režimu a vadilo nám to. Ale jako většina lidí jsme se to tak nějak snažili přežít a do čela, když to tak řeknu, povstalců jsme se nestavěli.

Jak jsi vnímal Chartu 77?

Když byla Charta 77, tak sem začínal studium na vysoké škole. Víím, že mně na celé té věci nejvíc vadilo to, že kolem toho byl veliký poprask. Velkou aféru z toho udělali, všichni měli odsuzovat Chartu a co je tam napsáno, ale co každého myslícího člověka zaujalo bylo hlavně to, že bylo prakticky nemožné si přečíst to co mají lidi odsuzovat. Ten text vlastně nebyl běžně dostupný, čili my jsme tak jako hlavně “naivně” říkali: “No já bych si to hlavně chtěl nejdřív přečíst, udělat si na tu věc názor a pak říct, jestli odsuzuji nebo neodsuzuji.” Ale oni chtěli od lidí aby odsuzovali, aniž by věděli co odsuzují. To si vzpomínám, že mně na té věci vadilo nejvíc. Samozřejmě když se mně potom podařilo ten text konečně přečíst, tak tam nebylo napsáno nic s čím by člověk nesouhlasil. To bylo jenom poměrně střízlivě napsané hodnocení situace, dokonce i paradoxně s určitými radami tomu režimu, co by neměl dělat, co i jemu škodí, ale ten režim nebyl připravený vnímat jakoukoliv kritiku. Prakticky nikdo nemohl říct, že by s obsahem charty nesouhlasil.

Ty jsi byl taky v době normalizace na vojně. Mohl bys o tom něco říct?

Tak i vojna byla poznamenaná, to bylo podobné škole. Všichni jsme museli sloužit socialistické vlasti, jak se už v přísaze říkalo. Vojna byla absolutně zpolitizovaná, od všech se chtělo, abychom, když ne hlasitě, tak alespoň účastmi na různých průvodech a přehlídkách atp. vyjadřovali svůj

politický postoj. Já sem navíc sloužil v tzv. západním okruhu při západních hranicích, kde to bylo do nás ještě víc tlačeno, ale mělo to zas spoustu různých paradoxů, protože na jednu stranu jsme byli jako utajení, na druhou stranu se o nás vědělo úplně všechno. Prostě ten režim nebyl schopný ty svoje představy v dennodenní praxi dotáhnout. Takže i ta vojna byla o tom jí nějakým způsobem přežít a nenarazit, nebýt třeba zavřený z politických důvodů a to se mně tak nějak podařilo, ale i ta vojna rozhodně člověku nepřidala na lásce k tomu systému, přesně naopak.

Řekli vám tehdy o Černobyli jak to ve skutečnosti je, nebo se to přes cenzuru nedostalo?

Tak to se všeobecně ví, že pravdu neříkali, právě naopak se ví, že my jsme patřili k zemím, kde se vlastně nejvíc popíraly ty skutečné dopady. Zatímco ve všech rozumných státech se už vědělo jak se chránit před spadem toho radioaktivního mračka, které se šířilo, tak u nás se samozřejmě všechno popíralo a znevažovalo, nechali děti hrát si na písku a teprve s odstupem doby jsme se dozvíдали co jsme všechno měli vědět a co nám pochopitelně záměrně zapřeli. Oni vlastně z politických důvodů vědomě ohrožovali lidský zdraví.

No a už se dostáváme ke konci. Kdy jsi začal tušit, že to “praskne”, že komunismus skončí a věci se změní k lepšímu?

Za normalizace jsme měli všichni pocit, že to snad neskončí nikdy. Potom došlo k takovému paradoxnímu náznaku změny z míst, kde se to nejmíň čekalo tzn. Gorbačovova piedestrojka v Sovětském svazu, kdy vlastně z této nečekané strany přišel náznak toho, že by věci mohly být nějak jinak, že by to mohlo být o něco sympatičtější, než byla ta normalizace. Ale samozřejmě nikdo netušil, že to vyústí v co to vyústí. V to jsme začali tak nějak doufat až poté co se to kolem nás začalo výrazně drodit. Jak známo, tak byl takový ten exodus východních Němců, kteří vlastně prchali přes naše území do Maďarska a Maďaři jim potom umožňovali ve velkém utíkat přes Rakousko na západ. No tak to jsme věděli, to bylo opravdu v řádech měsíců před listopadem u nás, že když se tohle děje, že to je konec. Akorát jsme samozřejmě nevěděli, jak to bude dlouho trvat. Jestli to budou týdny, měsíce, nebo nedejbože že se to třeba taky ještě zhoupne a taky nikdo nevěděl za jakých obětí, protože všichni měli na mysli Maďarsko v roce 56, Československo v roce 68 a taky v roce 81 podobná věc, to bylo zrovna když já jsem byl na vojně, hrozila podobná invaze mezinárodních vojsk jako byla v roce 68, do Polska, když tam exkalovala Solidarność. Tam se prostě báli, že se ten režim zhroutl a oni tomu vlastně chtěli zabránit podobně jako v Československu v roce 68, čili mně tehdy hrozilo, jak jsem se dověděl, že bych byl součástí těch mezinárodních vojsk, která by táhla do Polska. K tomu tehdy naštěstí nedošlo. Kdoví, jak by to všechno dopadlo. Sovětský režim už nechtěl znova opakovat 68. rok. Nebyla to pro ně dobrá reklama a chtěli, aby si to Poláci vyřešili sami. Čili po všech těch zkušenostech jsme tomu dlouho nevěřili, ale když se to potom dělo s východními Němci, tak už bylo jasné, že je to jenom otázka času.

No a ještě závěrem. Vidíš na období normalizace něco pozitivního? Něco co bylo lepší než dneska?

Tak to samozřejmě nevidím. Na období normalizace nelze vidět pozitivního vůbec nic...

...tak já nemyslel vyloženě politiku, ale třeba nějaké společenské trendy a tak.

No tak ano, já jsem řekl, že ta doba byla plná paradoxů. Ti lidé, ale zase jenom někteří, se třeba více zajímali o věci veřejné než dneska. Měli naději, dneska v mnoha lidech, jaksí na pozadí toho, jak se vyvíjí dnešní společnost, je naděje třeba méně. Tehdy jsme se upírali k tomu, že jednou bude líp, až to praskne. Dneska mnoho lidí tuto naději ztrácí, čili pod takovým tím určitým politickým a společenským tlakem se v lidech dokážou vzbudit určité kladné přístupy, ale samozřejmě všeobecně to byla doba, která ničila národ, která ničila populaci, která zničila spoustu životů, kariér atd. A co je potřeba si říct je, že dopady tohoto období, se do značné míry projevují na tom neutěšeném stavu dnešní společnosti, tak jak ho vnímáme.

Tak díky moc za rozhovor!

Při zpracování rozhovoru jsem měl jeden zásadní problém. Neodhadl jsem časovou náročnost a rozhovor jsem udělal příliš dlouhý, což se možná lehce podepisuje na jeho kvalitě. Jinak můj respondent velmi spolupracoval a téměř jsem nemusel klást doplňující otázky.

Co se týče výběru otázek, snažil jsem se zjistit vše podstatné a odlišné oproti dnešku ze života běžného člověka v době normalizace. Je mi ale jasné, že se mi to patrně nemohlo podařit dokonale. Celkově jsem se svou prací spokojen.